

Nataliia Zavalko

ACADEMIC HISTORICAL SCIENCE ON THE BASE OF SCIENTIFIC RIVALRY BETWEEN O. K. KASYMENKO AND I. D. BOIKO

A difficult situation in the academic community, struggle of personal interests and deployment of scientific rivalry inside the collective of the Institute of History of the Academy of Sciences of USSR have been thrown light on in this article.

A difficult way of search of the strategy of existence-survival of the historian in the social and political context during 1940s - 1960s and his relationship with environment, power and colleagues have been researched on the base of the discussion as for the conferment of the scientific degree of the Doctor of Historical Science to the director of the Institute of History of the Academy of Sciences of USSR O. K. Kasymenko.

The basis for a high level of conflict was created in the research groups in the conditions of existence of the totalitarian regime. In accordance with these circumstances, scientific inspectors from the ideological departments of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union gained additional levers on the representatives of the historical science, so they had an opportunity to manipulate the surroundings of scholars. The power-holding structures created favourable conditions in order to unify the scientific thinking. Disputes arose as to the assessment of the historical figures, phenomena, events, facts as the way of struggle for the leading posts. Not only separate persons, but also the whole research collectives were involved in the "showdowns", where immoral methods (appeal to influential functionaries, slanders, gossip, etc.) were used. So science was put off into the background.

Keywords: scientific rivalry, totalitarian regime, scientific thinking, academic science, review, unsigned letter, criticism.

© Н. Завалко

Надійшла до редакції 24.12.2012

УДК 94(410.1+73)'1945/1949'

ТРАНСФОРМАЦІЯ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945 - 1949 роки)

ТЕТЯНА КЛИНІНА,

аспірант Донецького національного університету

У статті висвітлено процес трансформації англо-американських відносин після закінчення Другої світової війни. Аналізується повоєнне міжнародне становище США та Великої Британії; значну увагу автор приділяє факторам, завдяки яким стала можлива зміна в англо-американських взаємовідносинах, зокрема, зазначає, що різне економічне, військово-стратегічне (наявність атомної зброї) становище та зміна політичних особистостей в ешелоні влади США та Британії призвели до зміни характеру відносин між англосаксонськими країнами. У статті також наводяться безпосередні приклади (припинення ленд-лізу, англо-американська фінансова угода, доктрина Трумена, "палестинське питання"), на основі яких можна спостерігати трансформацію в англо-американських відносинах.

Ключові слова: США, Велика Британія, міжнародні відносини, трансформація політики, "особливі відносини", англо-американські відносини, 1945 - 1949 роки.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Закінчення Другої світової війни, а також зміни, що відбувалися в міжнародному середовищі в середині 1940-х рр., завершили колишню єдність союзників та поставили на порядок денний питання пристосування зовнішньополітичної поведінки й транс-

формації політики не тільки периферійних країн світу, але й світових держав як до нової системи міжнародних відносин, так й одна до одної. Віднині співвідношення сил на світовій арені характеризувалось наявністю двох центрів впливу - США (а разом із ними й Великої Британії) з одного боку, і СРСР з

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

іншого, що стало можливим у результаті розходження шляхів та методів досягнення післявоєнної стабільності. Незважаючи на розпад коаліції "Великої трійки", процес співробітництва США та Великої Британії поза її межами тривав, однак також відчув на собі вплив нового міжнародного середовища. Саме тому акцентування уваги на сутності взаємної трансформації політики США та Британії є актуальним задля розуміння тих чинників, які мають місце сьогодні в рамках англо-американських "особливих" відносин.

Зазначена проблема спеціально не вивчалася, проте вона певною мірою окреслена в роботах, присвячених загальним питанням післявоєнної політики США та Великої Британії. Зокрема, узагальнюючі праці зарубіжних та радянських дослідників Д. Ферелла [1], Дж. Геддіса [2], Д. Рейнолдса [3], А. Добсона та С. Марша [4], М. М. Іноземцева [5], В. Г. Трухановського [6], В. О. Печатнова [7] з історії "холодної війни" торкаються різних проблем англо-американського співробітництва. Наприклад, певна увага в працях зазначених авторів приділена одному із сюжетів політики США та Великої Британії, а саме: англо-американським взаємовідносинам у Західній Європі та створенню Північноатлантичного Альянсу.

Мета роботи полягає в комплексному аналізі чинників та власне процесу взаємної трансформації політики США і Великої Британії в 1945 - 1949 роках.

При цьому автор ставить такі **завдання**: визначити місце США та Великої Британії після закінчення Другої світової війни в системі міжнародних відносин; проаналізувати причини, які призвели до можливості зміни дипломатії Америки та Англії по відношенню одна до одної; дослідити процес трансформації зовнішньої політики на прикладі розгляду прийняття рішень з основних питань англо-американської співпраці.

Джерельна база дослідження представлена документами органів державної влади (матеріали Конгресу та держдепартаменту США, матеріали Форин-Офісу), джерелами особистого походження та матеріалами періодичних видань.

Виклад основного матеріалу. Кінець Другої світової війни Сполучені Штати Америки зустріли на позиціях безпрецедентного підйому авторитету влади. Військові сили цієї держави вважалися переможцями на кожному театрі військових дій, де вони були розташовані. Наявність атомної зброї, забезпечення безпеки на морі, в Атлантиці та Тихому океані, розповсюдження впливу майже по всьому світу забезпечувалося економічним потенціалом, який також не мав аналогів в історії того часу. Найбільш цікавим було те, що обладнання та забезпечення величезної американської військової машини було досягнуто без уведення обмежень для цивільного населення Америки. Дійсно, переважна більшість американців мали високий рівень життя за часів війни, - кращий, ніж будь-коли раніше. Це свідчить про те, що Сполучені Штати як одна із воюючих країн була значно багатшою після закінчення війни, ніж перед нею. Її територія зазнала бомбардувань та вторгнень, але її матеріальні та людські втрати були значно меншими від втрат інших воюючих сторін, а її продукція потрапила на військові ринки, куди в мирний час американські імпортери доступу не мали [8]. Усе це, звісно, говорить про те, що США мали всі можливості для панування у світі.

Зовсім іншою була ситуація з Великою Британією. Попри те, що її армія також була переможницею, однак отримати перемогу в 1945 році для неї

було набагато тяжче, ніж її союзниці по коаліції - Америці. Британська територія уникла вторгнення, але не бомбардування. Руїнування, нанесені Люфтваффе (німецькими військово-повітряними силами), були оцінені в 1500 млн фунтів стерлінгів. Третина життєво важливого для Британії торговельного флоту була потоплена. Англія втратила 60 тис. цивільного населення від повітряних нальотів, і близько 300 тис. воїнів загинуло на полях боїв. Цивільне населення було повністю мобілізоване, а споживання було скорочено до мінімуму. Загалом, четверта частина національного багатства країни була втрачена у війні [9]. Економіка Великої Британії, яка майже вся залежала від експорту, знаходилася в жахливому стані. Це певною мірою було пов'язано з важкими умовами надання американської допомоги по ленд-лізу під час Другої світової війни, які, зокрема, зобов'язували Об'єднане Королівство переключити всі експортні галузі промисловості на військове виробництво й утриматися від використання матеріалів, отриманих по ленд-лізу, для виготовлення експортних товарів. Отже, виконуючи ці умови, Англія на кінець Другої світової війни залишилася без експортних товарів, а разом із тим і без засобів для існування. Усе вищезгадане привело до того, що Британія після закінчення війни почала втрачати свої міжнародні позиції й свою роль у міжнародних відносинах [10].

Таким чином, зміни в міжнародному та економічному положенні США та Британії стали першою причиною трансформації англо-американських відносин після Другої світової війни.

Наступним фактором, який відіграв одну із найсуттєвіших ролей у трансформації англо-американських взаємовідносин, безумовно, виступає фактор "особистості", що стало можливим завдяки майже одночасній зміні політичних лідерів у Сполучених Штатах (квітень 1945 року) та Великій Британії (липень 1945 року).

У 1944 році на з'їзді Демократичної партії США колишній голова спеціального сенатського комітету з дослідження програм національної оборони з 1941 року Гаррі Трумен був обраний кандидатом на пост віце-президента США [11]. Як правило, у системі влади Сполучених Штатів ця посада суттєвої ваги не мала. Однак, урахувавши той факт, що в кінці 1944 року стан здоров'я Ф. Рузвельта різко погіршився і цей факт широко обговорювався як усередині країни, так й у світі, політична боротьба за посаду віце-президента була цілком обґрунтованою.

12 квітня 1945 року Ф. Рузвельта не стало. Президент помер саме тоді, коли країна стояла на порозі перемоги, коли він найбільше був потрібен не тільки своїй країні, але й усій світовій спільноті. Не була доведена до логічного кінця Друга світова війна, не було вирішено багато питань повоєнного устрою, не були завершені внутрішньополітичні реформи. Усе це належало зробити новому президентові США - Гаррі Трумену. Останній мав віддалене уявлення про закульсний зовнішньополітичний курс свого попередника, оскільки не був допущений Ф. Рузвельтом до зовнішньої політики. Вступивши на посаду президента Сполучених Штатів Америки, він змушений був працювати [12], але якою стане дипломатія вчорашнього сенатора і віце-президента наперед ніхто сказати не міг. Однак зрозуміло було одне: ані раніше, ані тим більше тепер Сполучені Штати, незважаючи на значення Англії для своєї країни, не мали наміру лобювати британські інтереси.

Наступник В. Черчилля - Клемент Еттли - теж був фігурою набагато менш значущою в політичному значенні, аніж його попередник, менш досвідченою, а тому більш залежною від політики Сполучених Штатів. Разом із тим, новий прем'єр-міністр Великої Британії, лідер Лейбористської партії К. Еттли був не новачком у світовій політиці, оскільки як заступник В. Черчилля більшу частину війни був причетний до всіх трагедій та триумфів того світового конфлікту. Однак, прийшовши до влади, і він поки що тільки формував свою лінію поведінки й у будь-якому разі був за своєю натурою настільки ж стриманим, наскільки був бойовим його попередник [13]. Як відзначали його сучасники, К. Еттли не мав самостійності, наполегливості, завзятості В. Черчилля, який досить часто займав не залежну від американців позицію з окремих питань. Г. Трумен якийсь зазначив, що з приходом до влади він був зацікавлений у добрих відносинах із СРСР й одночасно, як і Ф. Рузвельт, мав проблеми з політикою британського прем'єр-міністра Вінстона Черчилля; однак після обрання прем'єром К. Еттли, якого він уважав слабкою людиною, Г. Трумен почав цінувати його попередника [14].

Зрозуміло, що при такому ставленні до свого політичного колеги, не могло бути мови про "особистісну" дипломатію між Г. Труменом та К. Еттли в такому вигляді та сенсі, у якому вона мала місце за часів дружби та співробітництва Ф. Рузвельта та В. Черчилля. Чи могли К. Еттли та Г. Трумен замінити своїх героїчних попередників? Загалом, так. Але замінити їх вплив та авторитет не тільки в очах спільноти, а й в очах один одного? Малоімовірно. Тим не менш, Г. Трумен та К. Еттли, опинившись на п'єдесталі влади, ніколи не були близькими, дистанціювались один від одного, установивши між собою рівні робочі відносини. Отже, зі зміною політичної особистості, відбулася й зміна політичної поведінки. Неможливо дати однозначну оцінку ролі цих особистостей, така мета й не ставиться, однак, аналізуючи певні події, можна стверджувати, що особистість на якийсь короткий період може відіграти вирішальну роль, а сама її поява відображає настрої певної частини суспільства.

Ще одним досить суттєвим фактором на шляху трансформації англо-американських відносин став військово-стратегічний аспект, а саме: наявність у Америки атомної зброї.

Як уже зазначалося, до кінця війни чисельність американських військ, які брали участь у військових діях, не кажучи вже про промисловий та фінансовий внесок США у війну, набагато перевищувала чисельність військ Англії. У результаті Великобританія перейшла на третє місце у "Великій трійці" й на друге в англо-американських відносинах. Знизився її вплив на прийняття політичних рішень "Великої трійки". Наявність атомної бомби в США і відсутність її в Англії підкреслювала цю нерівність.

Лондонські діячі розуміли, хоча, можливо, і не повною мірою, наскільки після війни скоротилися матеріальні можливості їх країни, а отже, і політичні ресурси. Однак вони сподівалися майстерною дипломатією забезпечити можливість залучити США до досягнення своїх зовнішньополітичних цілей та отримати від Америки значну матеріальну, наукову й технологічну допомогу у створенні власної ядерної зброї. У Лондоні немовби не розуміли, що американські правлячі кола не зацікавлені в зміцненні геополітичного становища Англії, що вони не мають

наміру "тягати каштани з вогню" [15] для неї і підтримувати її глобальні інтереси.

Американська адміністрація не приховувала, що угода воєнного часу з атомних справ її ні до чого не зобов'язує. Г. Трумен говорив, що "володіння нами цим потужним засобом знищення ми розглядаємо як даний нам зверху священний дар" [16]. Коли в 1946 році англійський посол у США лорд Галіфакс попросив американців надати детальну технічну інформацію про атомні енергетичні підприємства в США, йому було відмовлено. Також Г. Трумен заявив, що спорудження атомного підприємства в Англії було б "українським нерозумною справою з точки зору як Об'єднаного Королівства, так і Сполучених Штатів". Позиція США була послідовною: і в роки війни, і тепер вони не хотіли ділитися з Англією інформацією про атомну бомбу, вони хотіли володіти нею монополно [17].

До того ж 1 серпня 1946 року набув чинності прийнятий американським конгресом акт МакМагона, який забороняв американській адміністрації співробітництво з іншими країнами в ядерній галузі. Тим самим Англія виявилася виключеною з такої співпраці. Це було сильним морально-політичним ударом по англійському самолобству. Тепер англійський уряд не мав сумнівів, що США мають намір зберегти монополію на ядерну зброю і не допускати до неї нікого, включаючи й Англію.

Істотні зміни мали місце й у питанні співпраці або консультації щодо застосування атомної бомби [18]. У 1946 році поняття "взаємної згоди" було замінено на "консультацію". А в 1948 році Англії довелося відмовитися й від претензій на "консультації". Тепер США навіть формально отримали "свободу рук" щодо вирішення питання, коли і як пустити в хід атомну зброю, що відіграло важливе значення в зміні англо-американських відносин після закінчення Другої світової війни.

Безпосередньо сутність трансформації можна спостерігати на прикладі розгляду вирішення тих чи інших питань, які мали місце в межах англо-американської дипломатії.

У серпні 1945 року Г. Трумен заявив, що товари, раніше замовлені в США і які зберігаються на складах за кордоном, можуть бути отримані Англією тільки за готівку. Припинення поставок стало справжньою несподіванкою для уряду Великої Британії, що посилювало її й без того важке становище. Аби вийти із цієї ситуації, Велика Британія вирішила взяти в борг у США необхідні грошові кошти. У грудні 1945 року було підписано фінансову угоду, за якою США надали Англії кредит в 4400 млн доларів (із них 650 млн доларів пішли на оплату поставок по ленд-лізу). Погашення позики починалося після закінчення шестирічного терміну з розрахунку 2% річних протягом 50 років. Британія повинна була відновити вільний обмін фунта на долар і знизити преференційні тарифи, що було найбільш болючим для Великої Британії [19].

Неоднозначно в американському політичному середовищі була зустрінута й промова Вінстона Черчилля у м. Фултоні 5 березня 1946 року, який надав англо-американським відносинам статусу "особливих". Одні вважали, що В. Черчилль запропонував просто розширення співробітництва між англоамериканськими демократичними країнами заради просування цілей і принципів, сформульованих в Атлантичній хартії та статуті ООН [20]. Інші звинуватили В. Черчилля в спробі повернути політику ба-

лансу сил у практику міжнародних відносин і назвали фултонську промову пародією на всі стосунки воєнного часу про єдність союзників з метою заманити Сполучені Штати на захист старіючої Британської імперії [21]. Висувалася навіть думка, що будь-яка співпраця США з Великою Британією має тенденцію постійно залучати американський континент у європейські протиріччя й війни, тому Сполучені Штати не повинні підтримувати британський імперіалізм, а схвалення планів В. Черчилля та згода з ними буде означати протилежне. Те, що уряд Сполучених Штатів не мав наміру ставати опорою для британського імперіалізму, було зрозуміло ще із часів президентства Ф. Рузвельта й не змінилося за президентства Г. Трумена. Незважаючи на те, що Об'єднане Королівство входило до "Великої трійки" та мало високий авторитет у світі, американське керівництво не бачило за нею та імперією якоїсь особливої ролі. Узагалі, хибне уявлення щодо американського сприйняття тривалий час зберігало свій вплив на англійське керівництво [22]. Що стосується Великої Британії, то вона, навпаки, відводила у своїй зовнішній політиці значне місце Сполученим Штатам. Зокрема, британський уряд концентрувався на наступному: утримувати США від повернення до ізоляціонізму, відігравати роль об'єднувальної ланки між Західною Європою, з одного боку, та США, з іншого [23].

Не на користь Британії були й звернення американських дипломатів стосовно кризи в Греції та Туреччині. Саме вони переконували своїх англійських колег, що для їх уряду найсприятливішим виходом була б передача цієї частки "спадщини" в руки США як для полегшення фінансового тягаря Англії, так і для відходу від критики, якої привселюдно зазнавав британський курс за його інтервенцію в Греції. Безумовно, моральний та економічний тиск США на Англію мав успіх. 21 лютого 1947 року уряд США отримав дві британські ноти, у яких офіційно повідомлялося про згоду Англії передати надання "допомоги" Греції й Туреччині Сполученим Штатам Америки. Англійський уряд оголосив про виведення своїх військ із Греції. Колишній співробітник державного департаменту Джонс пише, що ноти були оцінені як свідчення того, що Англія "передала США керівництво світом з усіма його труднощами і славою" [24].

Пізніше Маршалл відзначав, що це "було рівнозначно складанню повноважень Великої Британії на Близькому Сході з явним зазначенням свого наступника". Деякі політичні діячі США розглядали звернення Великої Британії як офіційну заяву Сполученим Штатам про підтримання їх "імперії, що розвалюється". Вони вважали, що Сполучені Штати не повинні виконувати обов'язки Англії, бо це, у свою чергу, знову призведе до війни. В американському середовищі не розуміли, чому Велика Британія намагається "піти" з дружньої до неї Греції й намагається "прийти" в ненависну до неї Палестину?

Завдяки "доктрині Трумена", яка з'явилася внаслідок допомоги Греції та Туреччині, США набули репутації гаранта соціально-економічної стабільності в Західній Європі, підвищуючи свій міжнародний авторитет. Деякі історики зазначають, що США виявили бажання допомогти Греції та Туреччині з геополітичних причин, намагаючись заповнити політичний вакуум, який утворився в регіоні після відходу звідти Великої Британії [25].

Не підтримали британців Сполучені Штати Америки й під час прийняття "Плану Маршалла". Суть

питання полягала в тому, що британці, які ухилялися від участі в новому європейському шляху й від економічної інтеграції, намагалися за допомогою "особливих" відносин з Америкою отримати для себе "якесь тимчасове економічне рішення" зараз, із тим, аби взяти участь у загальноєвропейській програмі пізніше. Однак на американців твердження про те, що британці відрізняються від решти Європи, не справило враження. У США заявили, що не будуть терпіти "неузгодженої допомоги" і британцям все ж таки доведеться приєднатися до єдиного європейського проекту.

Ще одним важливим прикладом відходу від політики "тісного співробітництва" було вирішення "палестинського питання". Загалом, після закінчення Другої світової війни зіткнення політичних, економічних, військових інтересів, як ми бачимо, було постійною причиною розбіжностей між Сполученими Штатами та Великою Британією. Англія вийшла з війни, усе ще володіючи великою імперією. Однак у неї не було достатньо сил для того, аби зберегти значну частину цих володінь. США ж закінчили війну, надзвичайно посиливши свої позиції в порівнянні з усіма іншими західними державами. Тому англійці опинилися перед важкою дилемою: з одного боку, Англія не могла скільки-небудь довго зберігати свої позиції без сторонньої допомоги, а з іншого боку, США були державою, не тільки здатною надати дієву допомогу, але й такою, яка найактивнішим чином розширює свої позиції за рахунок Британії. У гострій формі ця дилема далася взнаки на Близькому Сході, де, на думку Лондона, було необхідно негайно звернутися до американської допомоги. Але саме в цьому районі США наполегливо прагнули замінити Велику Британію як арбітра, покровителя й верховного керівника. Англійська дипломатія розривалася між бажанням, з одного боку, залучити США до вирішення своїх проблем, з іншого - зберегти в цьому районі своє верховенство перед обличчям набагато більш сильного суперника. Урешті-решт, саме вирішення "палестинського питання" й призвело до гіршення відносин між Лондоном і Вашингтоном.

У чому ж полягала суть проблеми? Після приходу до влади Г. Трумена ставлення американського керівництва до палестинської проблеми змінилося. Новий президент, висловлюючи почуття середнього американця, вирішив нажити на палестинському питанні певний політичний капітал. Це було тим більш необхідно, що Г. Трумен мав друзів-євреїв, які впливали на нього в цьому напрямку. Із приходом Г. Трумена в Білий дім сіоністи в США і в Палестині пов'язували великі надії [26]. У серпні 1945 року Конгресом США була прийнята декларація, у якій містилася вимога "відкрити двері в Палестину для євреїв", оголосити Палестину "єврейською демократичною державою", підкреслювалася "незаконність" "Білої книги" 1939 року на тій підставі, що вона була прийнята без попередніх консультацій із США та Лігою Націй [27].

У серпні 1945 року президент США Г. Трумен зажадав від уряду Великої Британії розміщення на території Палестини не менше 100 тисяч євреїв-репатріантів [28]. Уряд Британії відмовився виконати цю вимогу. Міністр закордонних справ Англії Е. Бевін у відповідь на цю вимогу саркастично зауважив: "Агітація в Сполучених Штатах й особливо в Нью-Йорку на захист дозволу 100 тисячам євреїв в'їхати до Палестини заснована на бажанні мати їх поменше в Нью-Йорку" [29].

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

Сам факт широкого резонансу палестинського питання в США (хоча й під тиском сіоністів) свідчив про падіння авторитету влади мандатарія й про неможливість проведення політики "Білої книги" 1939 року. Він також підтверджував, що центр міжнародного сіонізму перемістився з Великої Британії в США.

Будучи не в змозі вирішити "палестинську проблему", міністр закордонних справ Е. Бевін 13 листопада 1945 року оголосив, що проблема Палестини буде вирішена на основі рекомендацій та висновків створюваного Англо-американського комітету з Палестини. Остаточна домовленість між англійським прем'єром К. Еттлі й президентом США Г. Труменом про склад, мету й завдання Англо-американського комітету була досягнута 11 листопада 1945 року [30].

Комітетові ставилося завдання максимально вивчити позиції всіх суб'єктів і підготувати звіт протягом 120 днів після початку розслідування. Після трьох місяців роботи, із 4 січня до 20 квітня 1946 року, відповідно у Вашингтоні та Лондоні, Комітет опублікував доповідь і рекомендації щодо вирішення "палестинської проблеми". На думку членів комітету, майбутнє Палестини повинно було ґрунтуватися на таких принципах:

- 1) ні євреї, ні араби не повинні домінувати одні над іншими;
- 2) Палестина не повинна бути ані єврейською, ані арабською державою;
- 3) форма майбутнього управління Палестиною повинна ґрунтуватися на захисті інтересів християн, мусульман, євреїв на Святій землі й повинна бути забезпечена міжнародними гарантіями та зобов'язаннями [31].

У ході додаткового вивчення доповіді англійськими й американськими посадовцями був розроблений план створення в Палестині двох автономних провінцій, якими, як і раніше, управляв би Верховний комісар Палестини. Цей план був підтриманий урядом Великої Британії, але відхилений США. Британський варіант, який передбачав збереження власного контролю над Палестиною (хоча б її частиною), не міг влаштовувати не тільки арабську та єврейську сторони, але й США, чії інтереси на Близькому Сході суперечили англійським. Г. Трумен вітав ті пункти доповіді Комітету, які говорили на користь сіоністів, а решта, за його словами, вимагали вивчення. Ця заява президента викликала напад люті в англійського міністра закордонних справ Е. Бевіна, який направив різкий протест до Вашингтона. Українською була й реакція прем'єр-міністра К. Еттлі, який засудив вибіркове ставлення Г. Трумена до доповіді. Він сказав, що уряд Великої Британії не дозволить схвалено президентом США імміграцію 100 тис. євреїв, доки не припиниться єврейський терор, поки євреї не будуть, як і араби, роззброєні [32]. Ці британські вимоги не були прийняті ані лідерами сіоністського руху, ані урядом США. Американці також заявили, що рекомендації Англо-американського Комітету розслідування жодним чином не зобов'язують уряд США, оскільки цей Комітет виступав лише в ролі радника.

Консерватори, особливо В. Черчилль, наполягали, щоб уряд зробив на адресу США таку заяву: "...якщо США не готові прийти на допомогу, щоб розділити відповідальність за тягар сіоністської справи, то ми повинні заявити, що повертаємо наш мандат в ООН й евакуємося з Палестини" [33].

Однак, не дочекавшись допомоги від США, британський уряд 14 лютого 1947 року вирішує пере-

дати "палестинське питання" в ООН. Е. Бевін у Палаті громад заявив: "Уряд його Величності став перед нерозв'язним конфліктом... Уряд його Величності не має жодних повноважень за мандатом, щоб віддати цю країну арабам або євреям, або навіть розділити її між ними" [34]. У результаті роботи сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка тривала з 2 квітня до 15 травня 1947 року, та Спеціального комітету ООН по Палестині з'явилось два можливих варіанти вирішення "палестинського" питання. Перший (план більшості) передбачав розділ Палестини на основі створення економічного союзу та перетворення Єрусалиму на міжнародну зону. Другий (план меншості) - федеративний устрій Палестини зі столицею в Єрусалимі в плані трирічного перехідного періоду. Уряд Британії заявив, що він підтримує будь-який план, але не візьме на себе відповідальність у впровадженні його в життя і готовий швидко вивести свої війська, якщо араби і євреї не домовляться [35]. Іншої позиції дотримувалися Сполучені Штати, які заявили, що саме мандатарій повинен нести відповідальність за перехідний період. Американська сторона висловила незадоволення й занепокоєння британського уряду вивести війська, а Е. Бевін, у свою чергу, висловив невдоволення втручанням США й сіоністських товариств, що базуються в США, у палестинську проблему. Е. Бевін чітко дав зрозуміти, що реалізація рекомендацій плану більшості для британської сторони абсолютно неможлива через складну військово-стратегічну та економічну ситуацію в регіоні [36].

США, не бажаючи псувати відносини з Великою Британією, пропонували більш прийнятний варіант для останньої. Л. Гендерсон (голова близькосхідного відділу Держдепартаменту США) уважав, що оскільки жоден із варіантів, який буде запропонований комітетом, неоднаково прийнятний як для євреїв, так і для арабів, то Британія повинна буде реалізувати його силою, а також, якщо жоден із варіантів не задовольнить країну-мандатарія, то вона відмовиться допомагати в його втіленні. Тому тактика США в ООН, на думку Л. Гендерсона, повинна була виглядати таким чином, щоб у результаті голосування план був саме американським, оскільки б у цьому разі саме США й довелося б нести відповідальність за його реалізацію [37].

Таким чином, Держдепартамент вирішив зайняти очікувальну позицію. Держсекретар Дж. Маршалл прагнув зберегти стратегічне партнерство з Великою Британією. 30 вересня 1947 року в Держдепартаменті був складений меморандум із палестинського питання, у якому пропонувалося висловити позицію США тільки під час остаточних дебатів. У меморандумі підкреслювалося, що Велика Британія зберігає доручену їй Лігою Націй відповідальність за Палестину [38].

Однак під час голосування в Генеральній асамблеї представник США в ООН Г. Джонсон зробив заяву про те, що США підтримують основні принципи плану більшості. Британська делегація висловила крайнє роздратування такою позицією, хоча вона "повністю розуміє мотиви США", які пішли на такий "необдуманий вчинок" [39]. Таким чином, Держдепартамент несподівано змінив свою позицію. Загалом, "палестинська проблема" в англо-американських відносинах була суперечливою. Той факт, що Лондон після закінчення Другої світової війни втрачав свою важливу, а в деякому сенсі й вирішальну роль, поступаючись місцем своїй колишній колонії -

США, став постійною причиною розбіжностей між Сполученими Штатами та Великою Британією. На жаль, політика Америки та Британії в цьому регіоні мала прагматичні цілі й часто була далека від офіційно проголошеної мети "врегулювання" палестинського конфлікту, тим самим провокуючи майбутні масштабні арабо-ізраїльські конфлікти.

ВИСНОВОК

Таким чином, у цілому, період 1945 - 1949 років, незважаючи на деякі узгоджені англо-американські дії на міжнародній арені, зокрема, вирішення "німецького питання", створення Організації Північноатлантичного договору, був складним та неоднозначним. Звичайно, "особливі" англо-американські відносини продовжували розвиватися, однак змінювалися за своєю формою та сутністю залежно від тих функцій, які вони виконували в конкретний проміжок часу. Закінчення Другої світової війни призвело до зміни зовнішньополітичного вектора. Друга світова війна дала потужний імпульс розвитку, насамперед, американської зовнішньополітичної думки й діяльності. Ізоляціонізм назавжди втратив свої провідні позиції в політичному житті Сполучених Штатів на тлі усвідомлення залежності держави від стану навколишнього світу. Після війни відносини між Англією та США носили подвійний характер: з одного боку, це було суперництво, або конфліктне співробітництво, з іншого - взаємодія. Умови для цієї неоднозначної політики були закладені в міжнародній ситуації другої половини 40-х років ХХ століття, не останню роль у цьому відігравали й фактори особистісного, економічного та військово-стратегічного характеру. Американська дипломатія не підтримала англійців із багатьох життєво важливих для їхньої політики питань. Неоднакових, а часом і прямо протилежних позицій дотримувалися англійські та американські уряди щодо різних аспектів міжнародної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ferrel R. Harry S. Truman and the Cold War Revisionist / R. Ferrel. - Columbia, 2006. - 142 p.
2. Gaddis J. We Now Know: Rethinking Cold War History / J. Gaddis. - New York : Oxford University Press, 1998. - 448 p.
3. Reynolds D. The Origins of the Cold War in Europe: International Perspectives / D. Reynolds. - New Haven and London : Yale University Press, 1994. - 271 p.
4. Dobson A. The US Foreign Policy Since 1945 / A. Dobson, S. Marsh. - London : Routledge, 2001. - 176 p.
5. Иноземцев Н. Внешняя политика США в эпоху империализма / И. Иноземцев. - М. : Госполитиздат, 1960. - 762 с.
6. Трухановский В. Г. Внешняя политика Англии после Второй мировой войны / В. Г. Трухановский. - М. : Изд-во политической лит-ры, 1957. - 335 с.
7. Печатнов В. О. Сталин, Рузвельт, Трумен: СССР и США в 1940-х гг. / В. О. Печатнов. - М. : Терра, 2006. - 751 с.
8. Nicholas H. G. Britain and the United States / H. G. Nicholas. - Chicago : University of Chicago Press, 1975 - P. 106.
9. Там само. - P. 107.
10. Gaddis J. Указ. праця. - P. 58.
11. Miscamble W. D. From Roosevelt to Truman: Potsdam, Hiroshima, and the Cold War / W. D. Miscamble. - Cambridge : Cambridge University Press, 2007. - P. 127.
12. Печатнов В. О. Указ. праця. - С. 205.
13. Cochran B. Harry Truman and the crisis presidency / B. Cochran. - New York : Funk & Wagnalls, 1973. - P. 119.
14. Truman H. S. Memoirs. Vol. 1. 1945: Year of Decisions / H. S. Truman. - New York : Signet Books, 1965. - P. 163.

15. Рыжков В. А. Зигзаги дипломатии Лондона / В. А. Рыжков. - М., 1973. - С. 54.
16. Groom A. British thinking about Nuclear Weapons / A. Groom. - London : F. Pinter, 1974. - P. 25.
17. Алексеев А. Атомная проблема и политика США с "позиции силы" / А. Алексеев. - М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1955. - С. 23.
18. Liddel Hart B. H. Deterrent of Defence: a fresh look at the West's military position / B. H. Liddel Hart. - London : Frederick A. Praeger, 1960. - P. 253.
19. Теміров Ю. Т. Фактор "занепаду" в трансформації зовнішньої політики Великої Британії після закінчення Другої світової війни / Ю. Т. Теміров, М. І. Прихненко // Гілея : наук. вісник. - 2012. - № 4. - С. 811.
20. U. S. Congress. Congressional Records. Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session. Vol. 92. Pt. 10. - Washington, DC : CQ Press, 1946. - P. A1297 - 1298.
21. U. S. Congress. Congressional Records. Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session. Vol. 92. Pt. 9. - Washington, DC : CQ Press, 1946. - P. A1174.
22. Теміров Ю. Т. Указ. праця. - С. 812.
23. Shlaim A. Britain's quest for a world role / A. Shlaim // International Relations. - 1975. - Vol. 5. - P. 840.
24. U. S. Congress. Congressional Records. Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session. Vol. 92. Pt. 9. - Washington, DC : CQ Press, 1946. - P. A1176.
25. Clifford C. M. Counsel to the President / C. M. Clifford. - New York : Anchor, 1992. - P. 376.
26. История Палестины: международный аспект (1897-2009) / [А. В. Батенко, Р. А. Близняков, Д. А. Мальшев, С. С. Щевелев]. - Симферополь - К. : Доля, 2011. - С. 177.
27. Great Britain and Palestine. 1915 - 1945. Information Papers № 20. - L., N.-Y. : Royal Institute of International Affairs, 1946. - P. 135.
28. The Times. - 1945. - 10 October; The New York Times. - 1945. - 30 November.
29. U. S. Congress. Congressional Records. Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session. Vol. 92. Pt. 9. - Washington, DC : CQ Press, 1946. - P. 36 - 38.
30. Susser A. Israel, Jordan & Palestine. The Two-State Imperative / A. Susser. - Massachusetts : Brandeis University Press, 2012. - P. 20.
31. Kirk G. Survey of International Affairs 1939 - 1946. The Middle East 1945 - 1950 / G. Kirk. - London : Oxford University Press, 1954. - P. 208.
32. История Палестины. Указ. Соч. - С. 193.
33. Survey of International Affairs 1939-1946. Op. cit. - P. 132.
34. История Палестины. - Указ. праця. - С. 202.
35. Там само. - С. 207.
36. Foreign Relation of the United States. Diplomatic Papers. 1947. - Vol. V. The Near East and Africa. - Washington : Government Printing Office, 1971. - P. 501.
37. Там само. - Pp. 1121-1123.
38. Там само. - Pp. 1167.
39. Там само. - Pp. 1179-1180.

REFERENCES

1. Ferrel R. (2006), *Harry S. Truman and the Cold War Revisionist*, Columbia, 142 p.
2. Gaddis J. (1998), *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York, 448 p.
3. Reynolds D. (1994), *The Origins of the Cold War in Europe: International Perspectives*, Yale University Press, New Haven and London, 271 p.
4. Dobson A. (2001), *The US Foreign Policy Since 1945*, Routledge, London, 176 p.
5. Inozemtsev N. (1960), *Foreign policy the USA in the era of the imperialism*, State political publication, Moscow (rus).
6. Trukhanovskiy V. G. (1957), *Foreign policy of the United*

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

Kingdom after the Second World War, Publisher house of the political literature, Moscow, 335 p. (rus).

7. Pechatnov V. O. (2006), *Stalin, Roosevelt and Truman: USSR and USA in the 1940's*, Terra, Moscow, 751 p. (rus).

8. Nicholas H. G. (1975), *Britain and the United States*, University of Chicago Press, Chicago, 195 p.

9. Ibid, p. 107.

10. Gaddis J. (1998), *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York, p. 58.

11. Miscamble W. D. (2007), *From Roosevelt to Truman: Potsdam, Hiroshima, and the Cold War*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 127.

12. Pechatnov V. O. (2006), *Stalin, Roosevelt and Truman: USSR and USA in the 1940's*, Terra, Moscow, p. 205 (rus).

13. Cochran B. (1973), *Harry Truman and the crisis presidency*, Funk & Wagnalls, New York, 432 p.

14. Truman H. S. (1965), *Memoirs. Vol. 1. 1945: Year of Decisions*, Signet Books, New York, 525 p.

15. Ryzhkov V. A. (1973), *Zigzags of the diplomatic of London*, Moscow, 215 p. (rus).

16. Groom A. (1974), *British thinking about Nuclear Weapons*, London, 614 p.

17. Alekseev A. (1955), *Atomic problem and the policy of the USA with "power policy"*, State publication of the political literature, Moscow, 98 p. (rus).

18. Liddel Hart B. H. (1960), *Deterrent of Defence: a fresh look at the West's military position*, Frederick A. Praeger, London, 257 p.

19. Temirov Yu. T. & Pryxnenko M. I. (2012), The Factor of the "decline" in the transformation of the foreign policy Great Britain after the end of the Second World War, *Gileya: scientific journal: Scientific Papers*, No. 4, pp. 809-814 (ukr).

20. U. S. Congress. Congressional Records (1946), Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session, Vol. 92, Pt. 10, Washington.

21. U. S. Congress. Congressional Records (1946), Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session, Vol. 92, Pt. 9, Washington.

22. Temirov Yu. T. & Pryxnenko M. I. (2012), The Factor of the "decline" in the transformation of the foreign policy Great Britain

after the end of the Second World War, *Gileya: scientific journal: Scientific Papers*, No. 4, p. 812 (ukr).

23. Shlaim A. (1975), Britain's quest for a world role, *International Relations*, Vol. 5, pp. 838-856.

24. U. S. Congress. Congressional Records (1946), Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session, Vol. 92, Pt. 9, Washington, p. A1176.

25. Clifford C. M. (1992), *Counsel to the President*, Anchor, New York, 709 p.

26. Batenko A. V., Bliznyakov R. A., Malyshev D. A. & S. S. Shchevelev (2011), *History of the Palestine: international aspect (1897-2009)*, Simferopol, Kiev, 2011, 512 p.

27. *Great Britain and Palestine, 1915-1945* (1946), Information Papers, № 20, Royal Institute of International Affairs, L., N.-Y., 177 p.

28. *The Times* (1945), 10 October; *The New York Times* (1945), 30 November.

29. U. S. Congress. Congressional Records (1946), Proceedings and Debates of the 79th Congress. Second Session, Vol. 92, Pt. 9, Washington, p. 36-38.

30. Susser A. (2012), *Israel, Jordan & Palestine. The Two-State Imperative*, Brandeis University Press, Massachusetts, p. 20.

31. Kirk G. (1954), *Survey of International Affairs 1939 – 1946. The Middle East 1945 – 1950*, London, 338 p.

32. Batenko A. V., Bliznyakov R. A., Malyshev D. A. & S. S. Shchevelev (2011), *History of the Palestine: international aspect (1897-2009)*, Simferopol, Kiev, 2011, p. 193.

33. Kirk G. (1954), *Survey of International Affairs 1939-1946. The Middle East 1945-1950*, London, p. 132.

34. Batenko A. V., Bliznyakov R. A., Malyshev D. A. & S. S. Shchevelev (2011), *History of the Palestine: international aspect (1897-2009)*, Simferopol, Kiev, 2011, p. 202.

35. Ibid, p. 207.

36. Foreign Relation of the United States. Diplomatic Papers (1947), Vol. V. The Near East and Africa, Washington, Government Printing Office, 1377 p.

37. Ibid, pp. 1121-1123.

38. Ibid, pp. 1167.

39. Ibid, pp. 1179-1180.

Tetiana Klynina

TRANSFORMATION OF THE ANGLO-AMERICAN RELATIONS AFTER THE SECOND WORLD WAR (1945-1949 YEARS)

Given article reviews the process of transformation of Anglo-American relations after World War II. The main part of the article states that the Second World War brought changes in international relations in the second half of the XX century, putting query of transformation of world politics to each other. An Anglo-American relation was not avoided by this process as well. Therefore considerable attention is paid to factors which have permitted a change in Anglo-American relations, noting, that different economic development, a significant difference in the military-strategic situation that were determined presence of the atomic weapon in the U.S. and its absence in the UK and changing political personality in the echelons of authority the United States and Britain led to change in the nature of relations between the Anglo-Saxon countries. The article provides direct examples (termination of Lend-Lease, the Anglo-American financial agreement, the Truman Doctrine, "Palestinian question"), which you can watch the transformation in Anglo-American relations. In conclusion author comes to opinion, that period of 1945-1949 years, despite some coordinated actions on the international arena, has been difficult and ambiguous. Post-war relations between Britain and the U.S. were two-sided nature, on the one hand it was a rivalry, conflict or cooperation, on the other hand was interaction. American diplomacy does not supported important questions for their policy. Non-equal and sometimes even opposite positions are adhered by British and American governments relative to different aspects of the international policy.

Keywords: USA, United Kingdom, international relations, transformation of the politic, "special relationship", Anglo-American relations, 1945 - 1949 years.

© Т. Клинїна

Надійшла до редакції 21.12.2012

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.